

**МІЖНАРОДНА АКАДЕМІЯ
ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Збірник наукових праць

№ 3 (15) 2017

Заснований у 2012 році. Виходить 4 рази на рік. Свідчення про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КГ № 781/378Р від 2012 р.

Засновник і видавець: Міжнародна академія Інноваційних технологій (м. Київ, Україна).

Тематична спрямованість видання: результати наукових, експериментальних і теоретичних досліджень з питань педагогічних, психологічних, філософських, історичних, філологічних, політичних, соціологічних, юридичних, економічних, технічних, медичних наук, соціальних комунікацій, інформаційних технологій.

Редакційна колегія:

Рижиков Вадим (гол. редактор) – доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Бреньські Вєслав – доктор Габіліс, професор (Польща)
Голіченко Олександр – доктор, почесний доктор, професор МКА (Польща)
Голота Януш – доктор Габіліс, професор (Польща)
Добрянський Ігор – доктор педагогічних наук, професор, Dr.h.c., Заслужений працівник освіти України
Дудзяк Аркадіуш – доктор Габіліс, професор (Польща)
Ільницький Андрій – доктор медичних наук, професор (РФ)
Олексюк Адам – доктор економічних наук, ад'юнкт (Польща)
Процаєв Кирило – доктор медичних наук, професор (РФ)
Скловський Ігор – доктор філософських наук, професор (Україна)
Слонєвський Василь (відповідальний редактор) – доктор філософії (Україна)
Чернуха Надія – доктор педагогічних наук, професор (Україна)

Адреса для кореспонденції:
Міжнародна академія
Інноваційних технологій
вул. Поліська 22 оф.15,
м. Київ, 02093, Україна

Контактні телефони:
(044) 576-95-01;
(098) 875-64-11;
E-mail: innov_tehn@ukr.net

*Відповідальність за достовірність інформації несуть автори статей.
Висловлені у цих статтях думки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.*

*Передруки і переклади дозволяються лише за згодою автора та редакції.
Відповідальність за зміст рекламних оголошень несе рекламодавець.*

Рекомендовано до друку Вченою радою Міжнародної академії Інноваційних технологій Протокол № 01/10 від 08 жовтня 2017 року).

Підписано до друку 10.11.2017 р. Ум. друк. арк. 17,9. Зам. № 1229. Наклад 300 прим. Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman. Формат 60x84/16. ЦП «Компринт», Україна, 03150, м. Київ, вул. Предславинська, 28.

© Міжнародна академія Інноваційних технологій, 2017

Основан в 2012 году. Выходит 4 раза в год. Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации КГ № 781/378Р от 2012 г.

Учредитель и издатель: Научно-исследовательский центр инновационных технологий (г. Кировоград, Украина).

Тематическая направленность издания: результаты научных, экспериментальных и теоретических исследований по вопросам педагогических, психологических, философских, исторических, филологических, политических, социологических, юридических, экономических, технических, медицинских наук, социальных коммуникаций, информационных технологий.

Редакционная коллегия:

Рижиков Вадим (гл. редактор) – доктор педагогических наук, профессор (Украина)
Бреньски Вєслав – доктор Габилис, профессор (Польша)
Голіченко Александр – доктор, почетный доктор, профессор МКА (Польша)
Голота Януш – доктор Габилис, профессор (Польша)
Добрянский Игорь – доктор педагогических наук, профессор, Dr.h.c., Заслуженный работник образования Украины
Дудзяк Аркадиуш – доктор Габилис, профессор (Польша)
Ильшцкий Андрей – доктор медицинских наук, профессор (РФ)
Олексюк Адам – доктор экономических наук, адъюнкт (Польша)
Процаев Кирилл – доктор медицинских наук, профессор (РФ)
Скловский Игорь – доктор философских наук, профессор (Украина)
Слоневский Василий (ответственный редактор) – доктор философии (Украина)
Чернуха Надежда – доктор педагогических наук, профессор (Украина)

Адрес для корреспонденции:
Международная академия
Инновационных технологий
ул. Полеская 22 оф.15,
г. Киев, 02093, Украина

Контактные телефоны:
(044) 576-95-01;
(098) 875-64-11;
E-mail: innov_tehn@ukr.net

*Ответственность за достоверность информации несут авторы статей.
Высказанные в этих статьях мнения могут не совпадать с точкой зрения редакционной коллегии и не возлагают на нее никаких обязательств.*

*Перепечатки и переводы допускаются только с согласия автора и редакции.
Ответственность за содержание рекламных объявлений несет рекламодавец.*

Рекомендовано к печати Ученым советом Международной академии Инновационных технологий (Протокол № 01/10 от 08 октября 2017 года).

Подписано в печать 10.11.2017 г. Ус. печат. л. 17,9. Зак. № 1229. Тираж 300 экз. Бумага офсетная. Печать офсетная. Гарнітура Times New Roman. Формат 60x84/16. Отпечатано в ЦП «Компринт», Украина, 03150, г. Киев, ул. Предславинская, 28.

© Международная академия Инновационных технологий, 2017

The thematic focus of the publication: the results of scientific, experimental and theoretical studies on the educational, psychological, philosophical, historical, philological, political, sociological, economic, law, technical, medical sciences, social communications and information technology.

Editorial Board:

Ryzhikov Vadim (Chief Editor) – Doctor of Pedagogic Sciences, Professor (Ukraine)

Brenski Wieslaw — Doctor Habilis, Professor (Poland)

Holiczenko Aleksander – Dr, Dr.h.c., Professor of the ICA (Poland)

Golota Janusz – Doctor Habilis, Professor (Poland)

Dobryanski Igor – Doctor of Pedagogic Sciences, Professor, Dr.h.c. Honored
Worker of Education of Ukraine

Dudziak Arkadiusz – Doctor Habilis, Professor (Poland)

Ilnitky Andrei – Doctor of Medical Sciences, Professor (RF)

Oleksniuk Adam – Doctor of Economic Sciences, Assistant Professor (Poland)

Proshchaev Kirill – Doctor of Medical Sciences, Professor (RF)

Sklovski Igor – Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine)

Slonievskiy Vasyl (Responsible Editor) – Doctor of Philosophy (Ukraine)

Chernukha Nadezhda – Doctor of Pedagogic Sciences, Professor (Ukraine)

E-mail: innov_tehn@ukr.net

Contact phone numbers:

(044) 576-95-01;

(098) 875-64-11;

Responsibility for reliability of information to be bared by the authors.

The editorial office and board do not always share the view and thoughts expressed in the articles published.

Reprints and translations are allowed on the written consent with the editorial office and the author.

Responsibility for the advertisement contents to be bared by the advertiser.

Recommended for publication by the Scientific Council of the International Academy for Innovative Technologies (Protocol No. 01/10, November 08, 2017).

Printed in CP "Komprint"
st. Predslavinska, 28, Kiev, 03150, Ukraine.

© International Academy for Innovative Technologies, 2017

Від головного редактора..... 7

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Зазуляк Т.К., Червоняк Д.Я. Розвинок художньо-творчої активності студентів вищих мистецьких закладів освіти засобами композиції 8

Присяжнюк Т.В. Використання «case-study» основа формування висококваліфікованих конкурентоздатних економістів 22

Романенко О.В. Шляхи підвищення ефективності самостійної роботи студентів заочної форми навчання..... 32

Чепіль Л.П. Педагогічні аспекти підготовки вчителя образотворчого мистецтва..... 41

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Гордейчук Н. І., Пентюк О.А. Культура мовлення і мовний етикет.....53

ІСТОРИЧНІ НАУКИ ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Соколовська Клара Марко Кропивницький – засновник українського театру корифеїв (історико-мистецтвознавчий аспект)..... 66

Шилов Ю.А. «Веселова книга» критерии истинности.....79

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Голомша М. Я. Інформаційна безпека сучасних суспільств як важливіша складова національної безпеки держав в умовах потужної інформатизації суспільного життя..... 97

Ткаченко І.А., Шубна О.Ю. Інноваційний підхід в навчанні у ВНЗ І-ІІ рівнів акредитації..... 105

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Голомша М.Я. Питання децентралізації та поділу влади і владних повноважень – важливий фактор ефективного державного управління...116

ІНОЗЕМНА ФІЛОЛОГІЯ

Газдаг В.В. Фонетичні модефікації східнослов'янських лексичних еліментів у закарпатських угорських говорах.....123

Кормочі З. З. Використання мови та мовна соціалізація в етично гетерогенних сім'ях в Південній Словаччині та Закарпатті134

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Бурлетова І.І. Інноваційні підходи до проблем розвитку обдарованості майбутніх вчителів музики..... 153 62

Мальцева О.Б., Дуб М.М., Качанова В.В., Гомонай М.В., Вайда А.В., Кручаниця М.І., Іванська-Дудкевич Ю.В., Щерба М.Ю. Особливості психологічного супроводу хворих на хронічний гастрит та виразкову хворобу шлунку..... 164 65

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Богданов Лачезар Георгиев Антикризисні банківські стратегії заборгованості економіки перехідного типу..... 179

Богданов Лачезар Георгиев Основа антикризової стратегії фінансово-економічного розвитку..... 193

Zbigniew Klimiuk, Izabela Balinska The Reconstruction of the Economy West Germany's in the Postwar Period (1948-63) 206

Богданенко А. І. Державна інвестиційна політика в системі факторів економічного розвитку України..... 239

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Ігнатюк О. В. Проблемні аспекти проведення оперативних-розшукових заходів негласних слідчих (розшукових) дій в процесі доказування 247

Маценко Е.В. Захист прав людини як важливіший фактор і практична засада забезпечення національного суверенітету національної держави 265

Рижиков В.С. Теоретичне обґрунтування ефективності і практика впровадження правового всеобучу населення Кіровоградської області як основа передумови формування правової свідомості та культури в громадянському суспільстві в сучасних соціально-економічних реаліях.....271

Відомості про авторів..... 261

Шановні Колеги!

Науково-дослідний центр інноваційних технологій має честь представити науково-методичне видання «НАУКОВИЙ ВІСНИК ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ» 1 (11) 2016 та запрошує до співпраці всіх, хто зацікавлений у розміщенні своїх матеріалів на сторінках нашого видання.

За час існування Вісник став місцем дискусій, обміну досвідом, подання власних спостережень і наукових розробок. Сьогодні це – науково-методичне видання, яке поєднує різні напрямки теоретичної та прикладної фундаментальної науки, експериментальні дослідження та висвітлення передових наукових напрямків, думок і шкіл, лекцій та практичного досвіду.

У нашому Віснику присутній демократичний дух і стиль, друкуються відомі науковці, визнані практики. Видання надає місце для публікації дослідникам з України та інших країн. Виходить чотири рази на рік. Мова видання – українська і російська.

Матеріали, що пропонуються до друку, мають відповідати вимогам до професійних видань, які містяться у постанові президії Вищої атестаційної комісії України № 7-0 5/1 від 15.01.2003.

Весь наклад видання надходить у науково-дослідні, освітні та культурно-просвітницькі установи, бібліотеки, котрі висловили зацікавленість в отриманні Вісника.

Редакційна колегія виражає впевненість, що Ви і надалі будете підтримувати Вісник шляхом публікації у ньому Ваших наукових статей.

Бажаємо Вам і Вашим родинам щастя, миру, міцного здоров'я, реалізації творчих планів і задумів.

З повагою,
головний редактор

В.С. Рижиков

Уважаемые Коллеги!

Научно-исследовательский центр инновационных технологий имеет честь представить научно-методическое издание «НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ» 1 (11) 2016 и приглашает к сотрудничеству всех, кто заинтересован в размещении своих материалов на страницах нашего издания.

За время своего существования Вестник стал местом дискуссий, обмена опытом, представления собственных наблюдений и научных разработок.

Сегодня это - научно-методическое издание, которое объединяет различные направления теоретической и прикладной фундаментальной науки, экспериментальные исследования и освещения передовых научных направлений, мыслей и школ, лекций и практического опыта.

В нашем Вестнике присутствуют демократический дух и стиль, печатаются известные ученые, признанные практики. Издание предоставляет место для публикации исследователям из Украины и других стран. Выходит четыре раза в год. Язык издания - украинский и русский.

Материалы, предлагаемые к печати, должны соответствовать требованиям к профессиональным изданиям, которые содержатся в постановлении президиума Высшей аттестационной комиссии Украины № 70 5/1 от 15.01.2003.

Весь тираж издания поступает в Научно-исследовательские, образовательные и культурно-просветительские учреждения, библиотеки, которые выразили заинтересованность в получении Вестника.

Редакционная коллегия выражает уверенность, что Вы и в дальнейшем будете поддерживать Вестник путем публикации в нем Ваших научных статей.

Желаем Вам и Вашим семьям счастья, мира, крепкого здоровья, реализации творческих планов и замыслов.

С уважением,
главный редактор

В.С. Рижиков

УДК 811.511.141

ФОНЕТИЧНІ МОДИФІКАЦІЇ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ ЛЕКСИЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У ЗАКАРПАТСЬКИХ УГОРСЬКИХ ГОВОРАХ¹

В. В. Газдаг

Запозичення з української та російської мов наявні в усіх сферах функціонування угорської мови на Закарпатті. Однак, ми майже не маємо інформації про варіативність форм деяких запозичень, паралельні запозичення слів з російської та української мов та причини їх проникнення до мови-реципієнта. У роботі розглядаються фонетичні модифікації східнослов'янських лексичних елементів в угорських говорах Закарпаття.

Ключові слова: угорські діалекти Закарпаття, східнослов'янські лексичні елементи, фонетичні модифікації

В. В. Газдаг

Фонетические модификации восточнославянских лексических элементов в венгерских говорах Закарпатья

Заимствования из украинского и русского языков имеющиеся во всех сферах функционирования венгерского языка на Закарпатье. Но у нас почти нет информации о вариативности форм некоторых заимствований, о параллелях заимствования слов из русского и украинского языков и причины их проникновения в язык-реципиент. В работе рассматриваются фонетические модификации восточнославянских лексических элементов в венгерских говорах Закарпатья.

¹ „ SUPPORTED BY THE UNKP-17-3 NEW NATIONAL EXCELLENCE PROGRAM OF THE MINISTRY OF HUMAN CAPACITIES”

Ключевые слова: венгерские говоры Закарпатья, восточнославянские лексические элементы, фонетические модификации

Vilmos Gazdag

Phonetic modification of the Eastern Slavic Loanwords of the Transcarpathian Hungarian Dialects

Borrowings from the Ukrainian and Russian languages are available in all spheres of functioning of the Hungarian language in Transcarpathia. Almost we do not have information on the variability of the forms of some borrowings, on the parallels among the borrowed words from the Russian and Ukrainian languages and the reasons for their penetration into the recipient language. The article deals with the phonetic modifications of the East Slavic lexical elements in the Hungarian dialects of Transcarpathia.

Key words: Hungarian dialects of Transcarpathia, Eastern Slavic loanwords, phonetic variations

Вступ

З політичних причин та через брак інституційного фону дослідження говорів на закордонних територіях, відповідно і закарпатських угорських говорів, розпочалися доволі пізно [6, 19–20].

Попри те, що за останні десятиліття місцевим та угорським мовознавцям вдалося досягнути значних результатів у цій галузі, на сьогодні в сфері використання варіантів мови та в галузі діалектології все ще є численні явища, про які мало знаємо. Сюди можна віднести проведення картографічних досліджень, що стосуються використання запозичених слів.

До цього часу такого роду дослідження ще не проводилися на Закарпатті. Кандидатська дисертація Іштвана Ковтюка 1974 року, що з'явилася у друці у 2007 році [8], – єдина наукова праця, яка монографічно намагається дослідити

українські запозичені слова певної місцевості, а саме ужанської говірки угорської мови, однак подані у монографії словесні дані не були картографовані.

Мовне становище закарпатських угорців

Закарпатські угорські говори ще до набуття чинності Тріанонського мирного договору слугували кордонами угорської мовної території, де проживали кілька народів та перебували у повсякденних зв'язках. Ці народи мали вплив один на одного, як на культурному, так і мовному рівні. Відтак, двомовність на Закарпатті стала поширеним явищем. У той же час до першої половини ХХ століття білінгвізм був характерним не для місцевих угорців, а для жителів інших національностей [11, 89; 5, 129–130]. Однак, як наслідок Тріанонського мирного договору, у новій національній державі представники угорської національності стали національною меншиною [1, 12], разом з цим мова, якою послуговувалися на прикордонній угорській мовній території, стала говіркою, тобто з погляду Угорщини арена інтенсивних угорських мовних зв'язків опинилася за межами країни [13, 25]. Угорська мова, втративши на місцевому рівні свій колишній статус, стала другорядною мовою стосовно державної мови, що, попри втрати престижності, призвело до значного посилення впливу другорядної мови, а також до того, що місцеві варіанти угорської мови відокремилися від корінних [9, 6]. У той же час на більшості територій закордонна, так звана корінна угорська спільнота на регіональному рівні вважалася національною більшістю, тож, на деяких територіях Закарпаття теж діяв такий розподіл [7, 183]. Саме цьому і завдячується, що закордонним угорським меншинам вдалося зберегти домінуючість рідної мови навіть тоді, коли «процеси, що відбуваються у діаспорі, зростаюча частка змішаних сімей, суспільний престиж рідної мови, перепони у її використанні на правовому та комунікативному рівнях день у день знижують коло використання рідної мови» [12, 118].

У випадку угорців Закарпаття йдеться про корінну та впроваджену двомовність нацменшини. Тобто громада стала нацменшиною не внаслідок

зміни території, а з політичних причин, її члени з державною мовою зустрічаються вперше лише в школі [3, 41], а їх перша мова (угорська) має статус другорядної стосовно державної (української) мови [6, 198]. Крім цього, переважна більшість угорців Закарпаття вважає себе двомовним з домінуючим використанням угорської мови, тобто у приватній сфері ця група осіб послуговується майже виключно угорською мовою, а послуговування мовою на формальних аренах здійснюється згідно державного регулювання та рівнем володіння мовою особи.

Фонетичні зміни

Дослідження фонетичних змін запозичених слів також важливий сегмент контактної лінгвістики. Дослідження фонетичних процесів має особливу значимість тоді, коли йдеться про контактування мов, що відносяться до різних мовних сімей та не мають спільних рис, а також тоді, коли внаслідок цих контактів хочемо згадати про укорінені запозичені слова. Сюди відносяться українсько/російсько-угорські міжмовні контакти.

Система голосних угорської мови строкатіша за систему українського вокалізму. Стандартизована угорська фонологічна система налічує 14 голосних звуків: *a, á, e, é, i, í, o, ó, ö, ő, u, ú, ü, ű*. До системи українського вокалізму входить 6 фонем: *a, o, y, e, u, i*. В угорській мові 25, в українській – 32 приголосних звуків. Більшість угорських приголосних звуків має український відповідник [2, 144].

Відмінності у фонетичній системі слов'янських та угорської мов призводять до того, що у запозичених у слов'янських мовах гунгаризмів у процесі адаптації до фонетичної системи мови-реципієнта, відбуваються фонетичні зміни.

Іштван Ковтук, досліджуючи фонетичні зміни запозичених з української мови слів ужанською говіркою угорської мови, стосовно голосних звуків зауважує, що у запозичених з української мови словах можуть зустрічатися довгі

голосні звуки угорської мови, а в деяких випадках звуки могли навіть перейти в розряд дифтонгів. Відтак, українські звуки *a, o, y, e, u, i* відповідають угорським *a a (~#); o (~ó) ~a ~ ó²; u (~ú); e (~ē); i (~i); i (~i)*. Що стосується приголосних, то лише м'які приголосні української мови *đ, t', n'* мають угорські відповідники – *gy, ty, ny*, тож решта м'яких звуків української мови замінюються твердими угорськими відповідниками [8, 99–111].

Едіт Борбей, досліджуючи фонетичні явища акронімів, описаний вище факт доповнює наступними фонотечними явищами: 1. кінцевий російській *o* в угорській вимові подовжується (*rajonó, szilpó*), а вимова кінцевого російського *a* – скорочується (*bezpeka, ráda*). 2. російський задньоязиковий *x* відповідає угорському звукосполученню *ch* (*derzssztrach, techoszmotr*); запобігти нагромадженню приголосних звуків у слові допомагає процес випадання, уподібнення, одзвінчення, афіксації та палаталізації звуків [4, 114–115].

Предмет та діапазон дослідження

У процесі дослідження, що реалізувалося за підтримки Програми нових національних корифеїв, враховуючи чисельність населення, запропонували трьом віковим категоріям (людям віком 18-40 років; 40-60 років та за 60 років), усього 342 особам, заповнити анкету, у якій респонденти висловили своє ставлення до використання запозичених слів. Дослідження проводилося у формі анкетування згідно традицій угорської діалектології. Наша мета – дізнатися, як люди розуміють значення запозичених слів, зібрані під час попередньо проведених досліджень у сфері використання народної, професійної мови та мови ЗМІ, а також під час аналізу художньої літератури. Респонденти повинні були відповісти на запитання різного типу: дати визначення поняттю, розпізнати картинку, пояснити значення наведених слів-запозичень. Крім цього, в опитаних була можливість доповнити анкету тими словами, яких містилося в анкеті, однак відомі їм та використовуються ними, а також слов'янські неологізми, які укорінилися внаслідок воєнного конфлікту на

сході України, та слова, які знову відроджуються. Крім запитань відкритої форми, анкета містила запитання щодо знання та послугогування запозиченими словами.

Про фонетичні зміни у запозичених зі східнослов'янських мов словах закарпатських говорів угорської мови

У випадку запозичених слів, отриманих під час проведення анкетування, згадані вище фонетичні особливості, що відбуваються у словах-запозиченнях, є цілком обумовленими. У подальшій частині роботи маємо на меті представити фонетичні зміни деяких запозичень, які відбуваються внаслідок асимілятивних процесів в угорській мові, доводячи це відповідними прикладами. Спочатку розглянемо зміни голосних звуків.

У зафіксованих запозичених словах слов'янський нелабіальний звук низького піднесення *a* змінюється на довгий нелабіальний звук низького піднесення *á* та на лабіальний звук низького піднесення ряду *a*. Наприклад: *чай < csáj; чайник < csájnik; кочегар < kocsegár*, а також *калим < kalim; каництра < kanisztra*, або в одному слові обидві літери: *капельница < kápelynica; рада < ráda*. У деяких випадках звук *a* може змінитися на лабіальний звук середнього піднесення *o*, напр.: *распечка < rozprocska; бардачок < bordacsok*. Наприкінці слова на її місці може зустрічатися звук *i*, що характерно для множини: *банка < bánki, пачка < pácski*.

У словах-запозиченнях на місці лабіального звука середнього піднесення *o* зазвичай вживається його угорський відповідник, напр.: *борц < borcs; чиновник < csinovnyik; додаток < dodátok*; але зустрічається також його подовжений відповідник – *ó*: *кадро < kádró; столб < sztólba*; або їх комбінація: *економія < ekonómia*. Трапляються випадки, коли на місці *o* використовується лабіальний звук низького піднесення *a*: *бокал < bakál; хомут < hamut*.

У більшості випадків на місці лабіального звука високого піднесення *y* (и) стоїть його угорський відповідник: *бамбула < bambula; бутылка < butilka*;

denyemat < *deputát*. Але зустрічається також його подовжений відповідник: *квадратура* < *kvadratura*; *прокуратура* < *prokuratura*; *реєстратура* < *regisztratura*. На місці у (*u*) може стояти і звук *o*: *чугун* < *csuhon*. Замість нелабіального звука *e* середнього ряду здебільшого вживається угорський нелабіальний звук низького піднесення *e*, напр.: *безпека* < *bezpeka*; *черчение* < *csercsenyie*; *перевал* < *pereval*; рідше на його місці зустрічається угорський подовжений відповідник: *система* < *szisztéma*; *куне* < *kupé*. Якщо у мові-першоджерелі звук *e* стоїть перед звуком *ŷ*, то в угорській мові на його місці вживається звук *é*, напр.: *грейдер* < *gréder*; *волейбол* < *voléjbálozni*.

На місці нелабіальних звуків середнього піднесення *u* та високого піднесення *i* трапляється угорський нелабіальний звук високого піднесення *i*. Напр., варто відзначити, що у більшості випадків українська та російська форма цього звука має відмінність: укр. *автобіографія* та рос. *автобиография*. У словах-запозиченнях може з'явитися і подовжений звук *i*, напр.: *антифриз* < *antifriz*; *архів* < *archív*; *кассир* < *kasszir*. Звук *u* може замінитись звуком *é*: *фуражир* < *furazsér*; *Сибирь* < *Szibér*.

Тверді слов'янські звуки у запозиченнях змінюються на угорські відповідники, напр.: *акт* < *akt*; *анкета* < *anketa*; *інтернат* < *internát* тощо. Однак є випадки, коли дзвінки та глухі проривні звуки одночасно зустрічаються в зафіксованих запозичених словах: *беседка* < *beszedka* та *beszetka*; *очередь* < *ocsered* та *ocseret*. Таке явище спостерігається й у випадку губно-зубних приголосних звуків *в* та *ф*, адже є такі слов'янські запозичені слова, в яких на місці *в* можуть зустрічатися обидва звуки, напр.: *совхоз* < *szovhoz* és *szofhoz*.

У запозичених зі слов'янської мови словах м'які приголосні *д'*, *л'*, *н'*, *т'* замінюються м'якими відповідниками угорської мови, напр.: *командировка* < *kotangyirovka*; *культпросвет* < *kulytproszvet*; *титульна* < *titulyna*; *знімок* < *znyimok*; *доверенность* < *doverenoszty*.

У словах-запозиченнях слов'янський звук *г* може переходити у звуки *g* та

h: *договор* < *dohovor*; *галушка* < *haluska*, *група* < *gruppa*; *губернатор* < *gubernátor*. На місці слов'янського *х* зустрічаємо звуки *h* або *ch*, напр.: *буханка* < *buhánka*; *шахта* < *sahta*, а також *архів* < *archív*; *технаспорт* < *techpaszport*. Звук *h* з'являється і в тих запозиченнях, в яких присутнє звукосполучення *xg*, напр.: *бухгалтер* < *buhálter*.

У тих випадках, коли у мові-першоджерелі вживається звукосполучення *lj*, в угорському варіанті його замінюють звукосполучення *lj*, а не *ly*: *солярка* < *szoljárka*; *заправляти* < *záprávljálva*. В укорінених в угорській мові словах-запозиченнях на місці кінцевого звука *я* зустрічається угорський подовжений звук *ó*, напр.: *аттестація* < *attesztáció*; *каналізація* < *kanalizáció*.

Східнослов'янські слова-запозичення з кількома формами

Запозичені слова, як зазначає Іштван Ланштяк [10, 75], є такими своєрідними елементами регіонального варіанта мови, які зазвичай нещодавно почали вживатися у мові-реципієнті, саме тому через відсутність остаточного укорінення та у зв'язку з тим, що фонетична система двох мов різна, часто запозичення використовуються у кількох формах.

Серед укорінених у закарпатських говорах східнослов'янських лексичних елементів зустрічаються й такі, які одночасно можуть використовуватися у кількох формах. За творенням зміни форм виділяють кілька груп.

У подальшій частині роботи охарактеризуємо їх.

I. адаптовані слова, які запозичені з російської та української мов у різних формах:

1. відмінність довготи-короткості звуків: *gripp* ~ *grip* (укр. грип; ог. грип).

2. відмінність звуків *e* < *i*: *perejezd* ~ *perejizd* (укр. переїзд, ог. переїзд); *szvetafor* ~ *szvitafor*, ill. *szvetlafor* ~ *szvitlofor* (укр. світлофор; ог. светофор);

misálka ~ mesálka, ill. *misálka ~ mesálka* (укр. мішалка; ог. мешалка); *beszedka ~ beszidka* (укр. бесідка; ог. беседка); *szetka ~ szitka* (укр. сітка; ог. сетка).

3. інші відмінності: *bástya ~ básnya* (укр. башта; ог. башня); *rozkladuska ~ raszkladuska* (укр. розкладушка, ог. раскладушка).

II. адаптація одночасно форм однини та множини: *usánka ~ usánki* (ог. ушанка); *tumbocska ~ tumbocski* (укр., ог. тумбочка); *szosizska ~ szosizski* (укр., ог. сосиска); *bánka ~ bánki* (укр., ог. банка); *szkrepka ~ szkrepki* (ог. скрепка); *kurtka ~ kurtki* (укр., ог. куртка); *bulocska ~ bulocski* (укр., ог. булочка).

III. Випадання звуків:

1. на початку слова: *szpecovka ~ pecovka* (ог. спецовка); *zberkassza ~ berkassza* (ог. сберегательная касса → сберкасса).

2. у середині слова: *marsrutka ~ marsutka* (укр., ог. маршрутка); *poveszka ~ poveszka* (ог. повестка).

IV. Додавання звуків:

1. у середині слова: *zakuszká ~ zakusztka* (укр., ог. закуська); *sifer ~ slifer* (укр., ог. шифер).

2. у кінці слова: *pricep ~ pricept* (ог. прицеп).

V. Подовження:

1. у середині слова: *pelmenyi ~ pelmenyi* (укр. пельмені, ог. пельмени).

2. у кінці слова: *spric ~ spricc* (укр., ог. шприц); *buket ~ buckett* (укр., ог. букет).

VI. Звукові відповідники в українській та угорській мовах:

a < a ~ á: *atesztát ~ átesztát* (укр. атестат; ог. аттестат); *dodatok ~ dodátok* (укр. додаток); *zacsoika ~ zácsotka* (ог. зачётка); *stamp ~ stámp* (укр., ог. штамп);

zakuszká ~ zákuszká (укр., ог. закуська); *baklászán ~ báklászán* (укр., ог. баклажан); *gramota ~ grámota* (укр., ог. грамота); *záprávká ~ záprávká* (укр., ог. заправка); *batarejka ~ bátárejka* (укр., ог. батарейка); *slang ~ sláng* (укр., ог. шланг); *usánka ~ usánka* (ог. ушанка);

o < o ~ a ~ á: *bokál ~ bakál ~ bákál* (укр., ог. бокал); *trubocski ~ trubacski* (укр., ог. трубочки). Viszont ha utána v hang áll, akkor lehet ó is: *nozsovka ~ nozsóka* (ог. ножовка).

y < u ~ o: *tumbocska ~ tombocska* (укр., ог. тумбочка).

b < b ~ p: *brezent ~ prezent* (укр., ог. брезент).

v < v ~ f: *plávki ~ pláfki ~ plavki ~ plafki* (укр., ог. плавки); *szovhoz ~ szofhoz* (ог. советское хозяйство → совхоз).

d < d ~ t ~ gy ~ ty: *beszedka ~ beszetka* (ог. беседка); *poddon ~ potdon ~ poddom* (ог. поддон); *odekolon ~ ogyekolon* (укр., ог. одеколон); *butyka ~ butka ~ budka* (укр., ог. будка); *diszk ~ gyiszk* (укр., ог. диск).

l < l ~ r: *szamoszvál ~ szamoszvár* (ог. самосвал); *pelmenyi ~ perményi* (укр. пельмені, ог. пельмени).

l' < l ~ ly: *pelmeni ~ pelymeni* (укр. пельмені, ог. пельмени); *tábel ~ tábely* (укр. ог. табель)

n < n ~ ny: *csájnik ~ csájnyik* (укр., ог. чайник); *trojnik ~ trojnyik* (ог. тройник)

t < t ~ ty: *apteciska ~ aptyeciska* (укр., ог. аптечка)

VII. Різновиди форм, утворені іншим шляхом: злиттям слов'янського *баклажан* és та угорського *padlizsán* утворилося слово *baklizsán*.

Наведені вище приклади свідчать про те, що декі запозичення зустрічаються у чотирьох-п'яти варіантах.

1. Ablonczy Balázs – Bárdi Nándor 2010: Határon túli magyarok: mérleg, esély, jövő // *Határon túli magyarság a 21. században* konferenciasorozat a Sándor-palotában 2006–2008. Bitskey Botond (szerk.), Köztársasági Elnöki Hivatal.
2. Bárány Erzsébet 2009: *Magyar–ukrán nyelvi kölcsönhatás: hungarizmusok a magyar–ukrán (ruszin) nyelvhatáron (Irodalmi művek alapján)*. Budapest. Doktori értekezés. Kézirat.
3. Beregszászi Anikó–Csernicskó István 2003: A kétnyelvűség típusai a kárpátaljai magyar közösségben. // Csernicskó István szerk. *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, 34–42.
4. Borbély Edit 2000: Adalék a lexikai kölcsönzés kutatásához. // *Jubileumi kötet Lizanec Péter professzor 70. születésnapjára*, Ungvári állami egyetem magyar filológiai tanszék hungarológiai központ, Ungvár, 113 – 119.
5. Csernicskó István 1995: A kárpátaljai magyarság és a kétnyelvűség (1945–1993). // Kassai Iлона szerk., *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat*, MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest. 129–145.
6. Csernicskó István 1998: *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Budapest: Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely
7. Kiss Jenő 2002: *Társadalom és nyelvhasználat Szociolingvisztikai alapfogalmak* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
8. Ковтюк И. 2007: *Украинские заимствования в ужанском венгерском говоре*. Под редакцией и с предисловием А. Золтана. Ниредьхаза.
9. Lanstyák István – Szabómihály Gizella 1997: *Magyar nyelvhasználat – iskola Kétnyelvűség*. Pozsony: Kalligram 6.
10. Lanstyák István 2006: *Nyelvből nyelvbe Tanulmányok a szókölcönzésről, kódváltásról és fordításról*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.
11. Lizanec Péter 1970: = Lizanec Petro. *Magyar–ukrán nyelvi kapcsolatok (A kárpátontúli ukrán nyelvjárások anyagai alapján)*. Egyetemi jegyzet. Az USZSZK Felső- és Szakközépoktatásügyi Minisztériuma, Uzshorodi Állami Egyetem. Uzshorod.
12. Szarka László 2004: *Kisebbségi léhelyzetek - közösségi alternatívák* Lucidus Kiadó, Budapest.
13. Zoltán András 2005: *Szavak, szólások, szövegek*. Nyelvészeti és filológiai tanulmányok, Budapest.

LANGUAGE USE AND LANGUAGE SOCIALIZATION IN ETHNICALLY
HETEROGENEOUS FAMILIES OF THE SOUTH SLOVAKIA AND TRANSCARPATIA²

The research reveals the language use traditions and the family background of language socialization of children brought up in ethnically heterogeneous families in Ukraine (Transcarpathia) and Slovakia (Southern Slovakia). While analysing language use traditions I pay special attention to the following bilingualism phenomena: changing codes, borrowing of words, and interference.

Key words: Transcarpathia, Southern Slovakia, ethnically heterogeneous family, language socialization, language use traditions.

Кормочі Золтан Золтанович

ВИКОРИСТАННЯ МОВА ТА МОВНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ В
ЕТНИЧНО ГЕТЕРОГЕННОМУ СІМ'ЯХ В ПІВДЕННОМУ
СЛОВАЧЧИНІ ТА ЗАКАРПАТТЯ

У дослідженні розглядаються традиції мовного вжитку та сімейне підґрунтя мовної соціалізації дітей, які виховувалися в етнічно гетерогенних сім'ях в Україні (Закарпатті) та Словаччині (Південній Словаччині). Під час аналізу традицій мовного вжитку ми приділяли особливу увагу таким явищам двомовності: зміна мовного коду, запозичення слів та інтерференція.

Ключові слова: Закарпаття, Південна Словаччина, етнічно гетерогенна сім'я, мовна соціалізація, традиції мовного вжитку.

² The Slovak part of the research was supported by grant No 51300339 of V4EaP Visegrad Scholarship Programme of the Visegrad Fund.